

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ВИКОРИСТАННЯ ҐРУНТІВ НЕМИРІВСЬКОГО РАЙОНУ

Дєдов О. В., кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри географії
Закржевська Я. В., студентка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальності 014 Середня освіта (Географія),
Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського

Сучасний стан земель Немирівського району є результатом попереднього та сучасного нераціонального їх використання. Неприйняття дієвих заходів протидії погіршенню стану ґрунтів сьогодні сприяє стрімкому зниженню їх важливих природних (регуляції динамічної рівноваги у своєму середовищі, ландшафтах і біосфері) та господарських функцій (здатність забезпечувати умови родючості рослин).

Тривалий час експлуатації ґрунтів під відомим мічурінським лозунгом «Ми не повинні чекати милості від природи, взяти їх у неї – наше завдання» довів його шкідливість, але практика зухвалого відбирання у них їх «милості» продовжується. Актуальність вирішення проблеми виснаження ґрунтів очевидна. Адже вже зараз лише для підтримання (не ведучи мову про підвищення) урожайності сільськогосподарських культур виникає потреба в збільшенні внесення все дорожчих мінеральних і органічних добрив. Тому підірване «здоров'я» ґрунтів потрібно розпочинати тепер, не доводячи їх до «коми», за виведення їх з якої потрібно буде заплатити непомірно високу ціну.

Збільшення виробництва сільськогосподарської продукції, що відбувалася у нашій країні не лише за рахунок передових технологій (які через їх недотримання, повільні темпи та незначні масштаби впровадження мали низьку ефективність), а й за безпрецедентного введення в обробіток нових (часто ризикованих для землеробства й нерозорюваних мудрими предками віками) земель.

На сьогодні розораність території Вінницькій області (загальна площа

2649,2 тис. га) становить 65,1 %, сільськогосподарських угідь (2014,2 тис. га) – 85,7 % [1]. Ці показники є більшими від аналогічних середніх по країні (53,9 та 78,4 % відповідно) [3]. Аналогів такої розораності у Європі немає.

Значною розораністю земель характеризується і Немирівський район. При загальній площі його території 129,2 тис. га сільськогосподарськими вгіддями у ньому зайнято 95,1 тис. га (73,6 %), ріллею 80,9 тис. га (62,6 % усієї його території та 85,1 % площі сільськогосподарських угідь). Ці показники дещо нижчі від аналогічних середньообласних, відповідно на 2,5 % та 0,6 %, але на 8,7 та 6,7 % вищі середніх по країні [6].

За коефіцієнтом антропогенного навантаження (К а. н.) та коефіцієнтом екологічної стабільності (К е. с.), що розраховуються на основі співвідношенням площ ріллі, зайнятих садами, виноградниками, забудовою та іншою інфраструктурою територія адміністративного утворення зазнає помірного антропогенного тиску, а її екологічний стан оцінюється як стабільно нестійкий. Надмірне введення в обробіток ділянок земель, використання їх при нехтуванні (часто незнанні, відсутності необхідних знарядь тощо) технологій ґрунтозахисного землеробства та інші чинники стали причиною активного розвитку ерозійних процесів, змиву ґрунтів, втрат ними відлагоджених природою важливих властивостей та функцій, у т. ч. й господарськи цінної – родючості. Надмірна розораність земель та відоме «господарське» їх використання зумовили прогресуючий розвиток ерозійних процесів. У минулому столітті за 1960-1980 роки площа еродованих орних земель на теренах Немирівщини збільшилася з 11,1 до 19,6 % [2], а станом на 2015 р. вона досягла 24,3 % [4].

Одночасно з цим відбувалася й дегуміфікація ґрунтів, зменшення в них вмісту поживних для рослин речовин (табл. 1.). За період 1980-2015 рр. вміст гумусу в ґрунтах регіону зменшився з 2,53 [2] до 2,18 % [4].

Серед багатьох чинників зменшення гумусованості ґрунтів, їх виснаження є порушення закону повернення в їх середовище поживних речовин (Ю. Лібих, 1840). Згідно з цим законом всі речовини, які засвоїли рослини з ґрунту повинні

бути повернені до нього з залишками рослин та добривами. Так як гумус утворюється з органічних речовин (мінеральні для його синтезу непридатні) для відновлення його балансу в ґрунт потрібно вносити органічні, які, на сьогодні, внаслідок занепаду тваринництва, стали гостродефіцитними і їх застосування зменшилося до мізерної в порівнянні з потребою кількості. Кількості ж нетоварної біомаси рослин, значна частина якої за сучасної практики ведення агровиробництва відчужується з полів або їх кількість при вирощуванні просапних культур, площі яких значно розширюють, є недостатньою для покриття деструкції гумусу. Результат цього відомий.

Таблиця 1

**Динаміка вмісту поживних речовин у ґрунтах Немирівського району
(1980-2015 рр.)**

Роки	Середньозважений вміст		
	гумусу, %	рухомих фосфатів, мг на 1 кг ґрунту	обмінного калію, мг на 1 кг ґрунту
1980	2,53	85,0	107,0
2015	2,18	75,0	102,0

За даними відділу агропромислового розвитку Немирівської РДА в 2018 р. при загальній посівній площі 78624 га соняшник у ній займав 12,7 % (при максимально допустимій частці у сівозмінах 5-9 %), ріпак – 3,5 % (при рекомендовані нормі 3-5 %) [5]. Водночас посіви кормових культур, зокрема ґрунтополіпшуючих багаторічних трав, тут скоротилися до мінімуму (їх частки у сівозмінах навіть не наводяться у різних звітах), хоча за науково обґрунтованими та закріпленими законодавчо сівозмінами їх частка у них не повинна бути меншою 10 %. Однак, у 2019 році у Вінницькій області посіви усіх кормових культур включаючи площі під картоплею та іншими овочевими планувалося довести аж (!) до 8 % [7].

Сприяє зниженню вмісту гумусу в ґрунтах при інтенсифікації сільськогосподарського виробництва і хімізація, незбалансоване внесення мінеральних та органічних добрив. Адже переважання співвідношення норми

внесення перших до других (15 кг/га (діючої речовини) : 1 т) веде до зупинення процесу синтезу гумусу. У 2017 році в області (в районі ці показники близькі до загальнообласних) на 1 га посівної площі було внесено 139 кг (діючої речовини) мінеральних добрив і 0,4 т. органічних, тобто кількість других із них була значно меншою від потреби (9,3 т) тільки для попередження дегуміфікації ґрунтів за такої кількості надходження в їх середовище елементів живлення рослин неорганічного походження.

Тому, припинення деградації ґрунтів у Немирівському районі (як і в країні) є нагальною потребою сьогодення. Адже гуміфікованість його ґрунтів, від якої в значній мірі залежать важливі їх агрономічні та природні властивості, знизилася до 2,18 %, що наближається до критичної межі – 2 %, переступивши яку, їх використання в якості засобу виробництва стане економічно недоцільним і екологічно небезпечним (внесення великої кількості мінеральних добрив для підтримання та підвищення урожайності матиме негативні економічні, екологічні та соціальні наслідки).

Список використаних джерел

1. Доповідь про стан навколишнього природного середовища у Вінницькій області (2018 рік). Вінниця : Департамент екології та природних ресурсів, 2019. 229 с.
2. Научно обоснованная система земледелия Винницкой области Винница, 1983. 236 с.
3. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2015 році. Київ: Міністерство екології та природних ресурсів України, ФОП Грінь Д. С. 2017. 308 с.
4. Первачук М. В., Чернявський Л. М., Нагребецький М. І. Оцінка агроекологічного стану ґрунтів Вінницької області *Сільське господарство та лісівництво*. Вінниця : ВНАУ, 2015. № 1. С. 114-124.
5. Сільське господарство URL: <https://www.nemyriv-rda.gov.ua/index.php/pidpriemstva-raionu/silске-hospodarstvo> (дата звернення 05.03. 2020 р.).
6. Фондові матеріали (форма 6-зем.) ДП «Вінницький науково-дослідний та проєктний інститут землеустрою». Вінниця, 2014.
7. Що і скільки будуть сіяти цьогоріч на полях Вінниччини URL: <http://i-vin.info/news/shcho-i-skilky-budut-siyaty-tsogorich-na-polyakh-vinnychchyny-28722> (дата звернення 05.03. 2020 р.)